

SİYASİ BOYUT

Derleyen

Sinem AKGÜL AÇIKMEŞE

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DIŞ İLİŞKİLERİNDE KURAMSAL TARTIŞMALAR

Senem AYDIN DÜZGİT*

Giriş

Avrupa Birliği'nin (AB) dış politikaları değişen küresel konjonktürün de etkisiyle yıllar içinde şekillenmiş, bu da AB'nin dış politika girişimlerinin oluşumunu ve gelişimini açıklayıcı nitelikte kuramsal tartışmaları beraberinde getirmiştir. AB'nin dış politikalarını açıklayan kuramsal yaklaşımların genel hatlarıyla Uluslararası İlişkiler ve Siyaset Bilimi olmak üzere iki ana disiplinden beslendiğini söylemek mümkündür. Bu iki disiplindeki kuramsal kavramlar disiplinler arası bir biçimde bir araya gelerek AB'nin dış ilişkilerinde benimsediği politikaları açıklamaya çalışmış ve böylece AB dış politikası alanındaki erken dönem betimsel yazımların yerini zaman içinde ağırlıklı olarak ampirik olarak desteklenen kuramsal tartışmalar almıştır.

Bu noktada, kuramsal tartışmaların açıklamaya çalıştığı AB dış politikası pratiklerine de açıklık getirmek gerekmektedir. AB dış politikası en klasik anlamıyla AB'nin ortak dış ve güvenlik (*Common Foreign and Security Policy-CFSP*) / güvenlik ve savunma politikalarını (*Common Security and Defense Policy-CSDP*) kapsamaktadır. Fakat bunun da ötesinde, AB'nin üçüncü ülkeler üzerinde çok büyük etkisi olan genişleme, komşuluk, göç, ticaret ve kalkınma politikaları da dış politika alanında değerlendirilebilmektedir. AB, genişleme politikası aracılığıyla Soğuk Savaş sonrası Merkezi ve Doğu Avrupa ülkeleri üzerinde dönüştürücü bir etkiye sahip olmuş, daha az etkili olmakla birlikte komşuluk politikası girişimleriyle genişleme dalgasının dışında kalan yakın bölge ülkelerine, kalkınma politikalarıyla da farklı kıtalara ulaşmaya çalışmıştır. Göç politikaları her ne kadar AB sınırlarını ilgilendiren bir iç mesele gibi

* Doç. Dr., Sabancı Üniversitesi, Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi.

görülebilmek olsa da, sınır pratikleri, vize ve serbest dolaşım gibi konular AB'nin bazı üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde hayli belirgin bir rol oynamaktadır. Büyük bir küresel ticari güç olan AB'nin ticaret politikaları da (yaptırımlar dahil olmak üzere) dünya ekonomisindeki ağırlığı nedeniyle küresel siyasi gelişmeleri etkileyebilmektedir.

Kitabın bu bölümünde, AB dış politikası literatürüne en çok etkiye bulunmuş olan üç ana kuramsal yaklaşım üzerinde durulacaktır. Söz konusu üç yaklaşım, ağırlıklı olarak Uluslararası İlişkiler disiplininin AB dış politikası çalışmalarına uyarlanan realizm, liberalizm ve sosyal inşacı yaklaşımlardır. Makalede sırasıyla bu yaklaşımların ana hatları ve AB dış politikasına ne şekilde uyarlandıkları ele alınacaktır. Bu alandaki kuramsal tartışmalara katkıda bulunan başka yaklaşımlar da mevcuttur. Örneğin Siyaset Biliminde ortaya çıkmış olan bürokratik siyaset ya da Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkilerin kesişim noktasında yer alan eleştirel teoriler de AB dış politikalarını anlamlandırmakta kullanılmaktadır. Fakat bu alandaki etkilerinin nispeten daha kısıtlı olması nedeniyle bu yaklaşımlara temel hatlarıyla sonuç bölümünde değinilecektir.

I. Realizm ve AB Dış Politikası: Doğal Bir Ortaklık?

AB dış politikası denildiği zaman genellikle ilk akla gelen kuramsal yaklaşım realizm olmaktadır. Bunun nedeni, realizmin devletlerin çıkarlarının esas olduğunu savunan ve egemenlik devrinin imkansızlığını merkeze alan yapısı ve birçok iç politika alanında belirli düzeylerde egemenlik devrini sağlayarak bütünleşmeyi ilerleten AB'nin klasik ortak dış politika ve güvenlik/güvenlik ve savunma alanlarında devletlerarası bir modelden öteye giden bir bütünleşmeye doğru henüz ilerleyememiş olmasıdır. AB'de ortak dış politika ve güvenlik/güvenlik ve savunma alanlarında alınan tüm kararlarda oybirliği esastır. Bu alanlardaki işbirliği tamamen gönüllülük prensibine dayanmakta, dolayısıyla da bu kurumsal yapının içinde devletler merkezi bir rol oynamaktadır. Nitekim realist akıma mensup bazı gözlemciler, bu durumun realizmin Avrupa bütünleşme sürecinin devletlerin kilit rol oynadığı bu politika alanındaki açıklayıcı gücünü ispat ettiğini ileri sürmüşlerdir. Realizmin AB bütünleşmesini açıklamakta yetersiz kaldığı, ancak konu AB dış politikası olduğunda açıklayıcılığını koruduğu sıkça dile getirilen bir argümandır.¹

¹ Stanley Hoffmann, "Towards a Common Foreign and Security Policy?" *Journal of Common Market Studies* 38, no 2 (2000): 189-98; Philip H. Gordon, "Europe's Uncommon Foreign Policy," *International Security* 22, no 3 (1997/1998): 74-100.

AB'nin özellikle son dönemlerde üye ülkelerin bağımsız dış politikalarının ön plana çıktığı Suriye ve Libya gibi küresel boyuttaki krizlerdeki etkisizliği nedeniyle AB dış politikasının ilk bakışta realist akımı çağrıştırmaya anlaşılır hale gelmektedir. Buna rağmen AB dış politikası alanındaki bazı gelişmeler, realist paradigmanın bu alandaki açıklayıcı gücüne gölge düşürmüştür. Bu gelişmelerden bir tanesi, AB'nin özellikle 1990'lı yıllardan itibaren klasik ortak dış politika ve güvenlik/güvenlik ve savunma alanlarının dışında kalan, dış politika etkisini farklı araçlarla gören araçlardaki koordinasyonu geliştirmesi ve bu alanlardaki bütünleşmeyi derinleştirmesidir. Bu açıdan bakıldığında realist perspektifin özellikle AB'nin Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişleme politikasını ve 2009 yılında yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması'nı takiben uluslararası bir mülkiyet kazanan göç politikalarını açıklamada yetersiz kaldığı öne sürülebilir. Zira, devletler dış politika etkileri de olan bu politikalar söz konusu olduğunda egemenlik devrinde bulunabilmiştir. Hatta göç politikasında karar alma sistemi Lizbon Antlaşması ile değiştirilerek uluslararası bir yapıya kavuşturulmuştur. Buna karşın, realist kurama getirilen eleştiriler bu alanla sınırlı kalmamış, realizmin özellikle ortak dış politika ve güvenlik/savunma alanlarındaki gelişmelere ilişkin yaklaşımları da sorunsallaştırılmıştır.

Bunlardan en önemlisi, realist kuramcılarının AB'nin ortak dış politika ve güvenlik/savunma politikalarının ortaya çıkma sebeplerini açıklama çabasıdır. AB bu alanlarda tam anlamıyla bir birlik sağlamamış olsa da, bu alanlardaki bütünleşme niyetinin ve atılan bazı adımların kendisi bile realizm tarafından açıklanmaya muhtaç kalmıştır. Bu nedenle özellikle neorealist kuramcılar, İkinci Dünya Savaşı'nın bitimini takiben ilk olarak Avrupa Siyasi İşbirliği (*European Political Cooperation-EPC*) olarak kurulan, daha sonra 1990'lı yıllarda Ortak Dış ve Güvenlik Politikası/Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası'na evrilen dış politika girişimlerinin neden ve nasıl oluştuğuna yoğunlaşmışlardır. Kendi ulusal çıkarlarına odaklı AB üye devletlerinin niçin ve hangi koşullarda bu alanlarda işbirliğine gittiğini, bu adımların arkasındaki çıkar kaygılarını ve itici faktörleri belirlemeye çalışmışlardır.²

Bu çalışmaların büyük çoğunluğu Kenneth Waltz'un güçler dengesi teorisinden beslenmiştir.³ Bu bağlamda, AB üye devletlerinin ortak dış

² Alexander Reichwein, "Realism and European Foreign Policy: Promises and Shortcomings," içinde *The Sage Handbook of European Foreign Policy*, der. Knud Erik Jørgensen et al. (Londra: Sage, 2015), 100.

³ Kenneth Waltz, *Theory of International Politics* (Reading: McGraw Hill, 1979), 102-28.

politika hamleleri aracılığıyla, Soğuk Savaş'ın bitimini takiben uluslararası sistemde hegemon rolünü üstlenen Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) bu rolüne karşı bir dengeleme politikası oluşturmaya çalıştığı ve Soğuk Savaş sonrası yeniden şekillenen anarşik sistemde kendi güvenliğini garanti altına alacak bir yapı kurmayı hedeflediği iddia edilmiştir.⁴ Bu alandaki bazı diğer yaklaşımlar ise neorealizmdeki “yumuşak” ve “sert” dengeleme pratikleri arasındaki ayrıma dikkat çekerek AB'nin ABD'ye yönelik olan dengeleme adımlarını “yumuşak dengeleme” girişimleri olarak değerlendirmiştir.⁵ Bu bağlamda amaç “sert dengeleme” politikasından farklı olarak devletler arası yoğun rekabeti körüklemek değil, güçler asimetrisini hafifleterek dış politikada eşitler arası bir ortaklık oluşturmaktır.⁶

Dengeleme politikasını analizin merkezine alan birçok neorealist kuramcıya göre bu politikanın arkasındaki esas AB üyesi devlet Fransa'dır. Bu görüşe göre Fransa, güçlendirilmiş ortak bir dış politika sayesinde dışarıda ABD'yi dengelemeyi, Birliğin içerisinde de Almanya'ya karşı bir denge faktörü oluşturmayı hedeflemiştir.⁷ Birçok neorealist anlatıda, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Batı Avrupa ve Rusya arasında bir “güç boşluğu” doğduğu⁸ ve bu boşluğun özellikle AB üye ülkesi küçük ülkelerde yüksek tehdit algısına yol açtığı da öne sürülmüştür.⁹

Neorealist yaklaşımların bu iddiaları ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştirilerden en bilinenleri AB'nin ortak dış politika ve güvenlik/savunma alanlarında hedeflediği kurumsallaşmanın ve önerdiği politikaların kimi zaman koşullu olmakla birlikte, genel hatlarıyla ABD tarafından istikrarlı bir biçimde desteklenmiş olmasıdır. Bu çerçeveden bakıldığında, neorealist kuramın dengeleme iddialarının temeli zayıf kalmaktadır.¹⁰ Bir diğer eleştiri ise özellikle güvenlik ve savunma politikaları alanında var olduğu iddia edilen

⁴ Barry Posen, “European Union Security and Defense Policy: Response to Unipolarity?” *Security Studies* 15, no 2 (2006): 149-86.

⁵ T.V. Paul, “Introduction: The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance,” içinde *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, der. T.V. Paul et. al. (Stanford: Stanford University Press, 2004), 1-29.

⁶ Reichwein, “Realism and European Foreign Policy,” 106.

⁷ Adrian Hyde-Price, “Realism: A Dissident Voice in the Study of CSDP,” içinde *The Routledge Handbook of European Security*, der. Sven Biscop ve Richard G. Whitman (Londra: Routledge, 2013), 18-27; Joseph Grieco, “State Interests and Institutional Role Trajectories: A Neo-Realist Interpretation of the Maastricht Treaty and European Economic and Monetary Union,” *Security Studies* 5, no 3 (1996): 261-306.

⁸ Reichwein, “Realism and European Foreign Policy”, 102.

⁹ Anders Wivel, *Small States in Europe* (Londra: Ashgate, 2010).

¹⁰ Reichwein, “Realism and European Foreign Policy,” 107-09.

“kapasite-beklenti boşluğu”ndan hareket etmektedir. Christopher Hill’in 1993 yılında yazdığı ve klasikleşen makalesine göre AB’nin dış politika alanındaki hedef ve beklentileri yüksek olmakla birlikte, bu hedefleri gerçekleştirecek kurumsal araçları, üyeler arası fikir birliği sağlama gücü ve dolayısıyla da dış politika etkinliği zayıf kalmıştır.¹¹ Neorealistlerin ikilemi de aslında burada ortaya çıkmaktadır. Realist perspektiften bakıldığında “kapasite-beklenti boşluğu”nu üye devletlerin dış politika alanında egemenlik devrine kuşkulu yaklaşımlarıyla açıklamak mümkündür. Fakat neorealist perspektif uyarınca, dengeleme politikası amacıyla ortak dış politika geliştirmesi gereken AB, halen gerekli askeri kapasiteyi oluşturamamış ve dış politika alanında oluşturulmuş birçok kurumsal yapıya rağmen temel ve tartışmalı dış politika konularında güçlü tek bir ses oluşturmayı başaramamıştır.¹² Bazı analistler, bu eleştirinin aşılabilmesi için neoklasik realizme başvurulması gerektiğini savunmaktadır. Bu görüşe göre neoklasik realizm, devlet politikalarını anlamlandırmada sistemden kaynaklanan etkilerin yanı sıra devlet içi faktörleri ve hatta bilişsel etmenleri de analize dahil etmekte, bu nedenle de AB üye devletlerinin AB dış politikası söz konusu olduğunda benimsedikleri politikaları neorealistlerden daha başarılı bir şekilde açıklayabilme potansiyeli taşımaktadır.¹³ Buna karşın, realizmin bu alt kuramından beslenen AB dış politika çalışmaları halen gelişmekte olup, henüz belirgin bir etkinliğe ulaşmamıştır.

II. Liberalizm AB Dış Politikasını da Açıklar mı?

Tarihsel açıdan, liberal Uluslararası İlişkiler teorisi AB bütünleşmesini açıklamada başat bir yaklaşım olmuştur. Liberalizm, anarşi koşulları altında devletlerin işbirliğinin mümkün olduğu durumlara odaklanan bir teori olarak AB’nin kurumsal gelişimini ve AB bütünleşmesinin dinamiklerini kurumlar, karşılıklı bağımlılık ve demokrasi gibi etmenler bağlamında açıklamaya çalışmış ve bu alandaki çalışmalarda önemli bir etkinlik kazanmıştır. Liberalizmin AB çalışmalarına uyarlandığı en etkili işlerden biri Andrew Moravcsik’in liberal hükümetlerarasıcılık (*liberal intergovernmentalism*)

¹¹ Christopher Hill, “The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe’s International Role,” *Journal of Common Market Studies* 31, no 3 (1993): 305-28.

¹² Reichwein, “Realism and European Foreign Policy,” 109-10.

¹³ Reichwein, “Realism and European Foreign Policy,” 114; Neoklasik realizmin Avrupa çalışmalarına uyarlanmasına ilişkin bir örnek için bkz. Asle Toje ve Barbara Kunz, derleyen, *Neoclassical Realism in European Politics: Bringing Power Back In* (Manchester: Manchester University Press, 2012).

tezidir.¹⁴ Liberal hükümetlerarasıcılık tezi uyarınca, AB üye devletlerinin bütünleşme alanında aldığı kararlar, devletlerin içinden beslenen ulusal tercih oluşumları tarafından belirlenmektedir. Ulusal tercihler ise ülke içlerindeki karşılıklı ekonomik bağımlılık modelleri tarafından şekillenmektedir. Bir diğer deyişle üye devlet hükümetleri, içerideki belirli ekonomik grupların taleplerini karşılayabilecek ve bu şekilde söz konusu grupların siyasi desteğini alabilecek şekilde uluslararası müzakere pozisyonu belirlerler ve bu çıkarı karşılayacak uluslararası taahhütlere girerler. Devletler yine uluslararası müzakereler aracılığıyla ön planda olurlar, fakat realizmin öngördüğünün aksine kapsamlı işbirliği mümkündür.

Liberal hükümetlerarasıcılık yaklaşımın özellikle Avrupa Tek Senedi'nin (*Single European Act*) ortaya çıkış öyküsüne ilişkin ikna edici bir anlatı sunduğu söylenebilir. Fakat AB'nin özellikle 1990'lı yıllarda, dış politika (genişleme de dahil) ve göç gibi, ekonomi dışındaki alanlarda attığı bütünleşme adımları, bu teorinin gözden geçirilmesini gerektirmiştir.¹⁵ Nitekim Moravcsik, bu alanlardaki işbirliğini açıklayabilmek için devlet tercihlerinin önemli iç ekonomik gruplar tarafından belirlendiği tezinden uzaklaşarak, yönetici ve bürokratların ulusal çıkarlara ilişkin algı ve tercihlerinin devlet politikalarındaki önemi üzerinde durmaya başlamıştır. Örneğin bu anlatı uyarınca, Almanya'nın Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyesi olmaması ve dış politika özerkliğinin de kısıtlı oluşu Amsterdam Antlaşması görüşmeleri esnasında AB dış politikası alanında derinleşmeyi savunmasına neden olmuş; İngiltere gibi kendisine özgü tek taraflı dış politika tercihleri olan bir ülkeyse bu alandaki ulusal veto hakkının korunması yönünde tercihte bulunmuştur.¹⁶ Bu bağlamda liberal hükümetlerarasıcılık anlatısı, üye devletlerin belirledikleri dış politika hedeflerini gerçekleştirebilmek amacıyla uluslararası işbirliklerine gidebileceklerini, üye devletlerin ortak çıkarlarının oluşmadığı durumlarda ise ortak dış politika yapımında yol alınmayacağını öne sürmüştür. Bu kuramsal çerçevenin ulusal ve uluslararası alandaki tercih oluşumu ve pazarlık anlatısına sadık kalarak, söz konusu çerçeveyi AB dış politikasına uyarlayan çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Bunlardan en bilineni, ulusal düzeyde muhalefet ve

¹⁴ Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht* (Ithaca: Cornell University Press, 1998).

¹⁵ Derek Beach, "Liberal International Relations Theory and EU Foreign Policy," içinde *The Sage Handbook of European Foreign Policy*, der. Knud Erik Jorgensen et al. (Londra: Sage, 2015), 88.

¹⁶ Beach, "Liberal International Relations Theory and EU Foreign Policy," 88. Ayrıca bkz. Andrew Moravcsik ve Kalypso Nicolaidis, "Explaining the Treaty of Amsterdam: Interests, Influence, Institutions," *Journal of Common Market Studies* 37, no 1 (1999): 59-85.

belirli toplumsal gruplar karşısında destek kazandırmasına ve üye devletler arasındaki ekonomik bağımlılığın zamanla artmasına bağlı olarak belirli ekonomik çıkarların ancak AB düzeyinde artan işbirliğiyle karşılanması nedeniyle üye devlet hükümetlerinin dış politika alanında AB düzeyinde uluslararası işbirliği yaptıklarının Koenig-Archibugi tarafından iddia edildiği çalışmadır.¹⁷

Liberal hükümetlerarasıcılık anlatısından hareket eden diğer analistler, söz konusu kavramsal çerçeveyi ağırlıklı olarak spesifik bir AB dış politika aracı olarak değerlendirilen genişleme politikasına uyarlamaya çalışmışlardır. Örneğin Vachudova, AB'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişlemesinde AB üyeliğinin muhtemel getirilerinin bu ülkelerin zorlu üyelik kriterlerini benimsemesinde büyük rol oynadığını ileri sürmüştür. AB ve aday ülkeler arasındaki büyük güç asimetrisi aday ülkelerin siyasi açıdan çok masraflı olabilecek birçok reformu gerçekleştirmelerini sağlamıştır.¹⁸ Genişleme politikasına odaklanan ve başlangıç noktası olarak liberal hükümetlerarasıcı kuramı alan bazı diğer yaklaşımlar da aday ülkelere ziyade AB üye ülkelerinin genişleme politikasında nasıl birleştiği konusuna ağırlık vermiş ve bunu yaparken anlatılarına hükümetlerarası müzakerelerde bir etken olarak "norm"ları dahil etmişlerdir. Örneğin Schimmelfennig, AB üye ülkeleri arasında ortak bir norm olarak benimsenen demokrasi ve iyi yönetişimin, Orta ve Doğu Avrupa genişlemesini çıkarlarına uygun bulan üye ülkeler tarafından genişleme politikasına mesafeli duran üye ülkeleri ikna etmek için nasıl bir stratejik araç olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir. Çıkarları uyarınca genişleme politikasına uzak duran bazı üye ülkeler, genişleme politikasına karşı durarak söz konusu normları ihlal ettikleri suçlamasıyla karşı karşıya kaldıklarında "retorik tuzağa" düşerek genişlemeden yana tavır almıştır.¹⁹

AB bütünleşme sürecini açıklamada önemli bir ağırlık sahibi olan ve AB dış politikası çalışmalarına da uyarlanan bir başka liberal kavramsal çerçeve de yeni-işlevselciliktir (*neofunctionalism*). Yeni-işlevselcilik, liberal

¹⁷ Mathias Koenig-Archibugi, "Explaining Government Preferences for Institutional Change in EU Foreign and Security Policy," *International Organization* 58, no 1 (2004): 137-74. Ayrıca bkz. Julian Bergmann ve Arne Niemann, "Theories of European Integration," içinde *The Sage Handbook of European Foreign Policy*, der. Knud Erik Jorgensen et al. (Londra: Sage, 2015), s. 172.

¹⁸ Milada Ana Vachudova, *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration after Communism* (Oxford: Oxford University Press, 2005).

¹⁹ Frank Schimmelfennig, "The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action and the Eastern Enlargement of the European Union," *International Organization* 55, no 1 (2001): 47-80.

hükümetlerarasıcılık gibi bütünleşme sürecinin bütününe açıklamaya çalışan “büyük bir kuram”dır (*grand theory*). Bu kuram da liberal hükümetlerarasıcılık gibi ulusal tercihlerin kaynaklarına ve müzakere sonuçlarına odaklanır, fakat liberal hükümetlerarasıcı yaklaşımdan farklı olarak bütünleşme sürecinin kendisinin “yayılma” (*spillover*) dinamikleri aracılığıyla farklı politika alanlarına sıçrayarak devletlerin kontrolünün dışına çıkabileceğini öngörür.²⁰ Yeni-işlevselci kuram üç farklı yayılma şekli tanımlar: Bunlardan ilki, bir politika alanındaki bütünleşmenin teknik olarak başka bir politika alanındaki bütünleşmeyi tetiklemesine işaret eden “işlevsel yayılma” (*functional spillover*); ikincisi, bütünleşme süreci ilerlerken siyasi ve bürokratik elitin faaliyetlerinin merkezini ve kimliklerini artan düzeyde Avrupa merkezli gördükleri “siyasal yayılma” (*political spillover*); sonuncusu da, Avrupa Komisyonu gibi devletler tarafından oluşturulmuş olan kurumların bütünleşme sürecindeki itici güçlerini kullandığı “pekiştirici yayılma” (*cultivated spillover*) kavramıdır. Bazı çalışmalar, söz konusu yayılma mekanizmalarının daha bütünleşmiş bir AB dış politikası oluşumunda oynadığı rol üzerine odaklanmıştır.²¹ Erken dönem yeni-işlevselci kuramcılara göre, AB üye devletlerinin ekonomik alanlardaki egemenlik devri, bu üç yayılma mekanizması aracılığıyla zamanla dış politika alanına da sirayet edecektir.²² Fakat, zaman içerisinde bu öngörünün tüm dış politika alanlarında eşit ölçüde gerçekleşmediği anlaşılmış, yeni-işlevselci kuramı benimseyen gözlemcilerin birçoğu da yaklaşımlarını revize ederek dış politikanın daha mikro alanlarındaki yayılmacı dinamiklerinin etkilerine odaklanmıştır.

Örneğin Niemann, Orta ve Doğu Avrupa’ya genişleme sürecinde aday ülkelerdeki kamu kurumlarını güçlendirmeyi hedefleyen PHARE programı, Ortak Ticaret Politikası’nın 1996/1997 ve 2003/2004 yıllarındaki reformu ve vize, mülteci ve göç politikalarının 1996/1997, 2000 ve 2003/2004 yıllarındaki hükümetlerarası konferanslar aracılığıyla ortaklaşması konularına yeni-işlevselci bir çerçeveden yaklaşmış, yayılmacı dinamiklerin hangi koşullar altında mümkün olduğunu irdelemiştir. Niemann’a göre bu alanlardaki AB bütünleşme politikalarını anlamak için yeni-işlevselci kuramın “dış etkenli

²⁰ Beach, “Liberal International Relations Theory and EU Foreign Policy,” 89. Yeni işlevselciliğin kaynak eserleri için bkz. Ernst B. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957* (Stanford: Stanford University Press, 1958); Leon N. Lindberg, *The Political Dynamics of European Economic Integration* (Stanford: Stanford University Press, 1963).

²¹ Beach, “Liberal International Relations Theory and EU Foreign Policy,” 89-90.

²² Phillip C. Schmitter, “Three Neo-Functional Hypotheses about International Integration,” *International Organization* 23, no 1 (1969): 161-66.

yayılma” (*exogenous spillover*) ve “sosyal yayılma” (*social spillover*) dinamiklerini de dikkate alması gerekmektedir. “Dış etkenli yayılma” AB dışındaki siyasi ve ekonomik ortamın AB politika yapımına olan etkisine işaret ederken, “sosyal yayılma” AB üye ülkelerindeki ve AB bürokrasisindeki elitlerin birbirleriyle olan iletişiminden kaynaklanan sosyalleşmenin AB politikalarına olan etkisine dikkat çekmektedir. Fakat Niemann, erken dönem yeni-işlevselcilerden farklı olarak yayılmacı dinamiklerin otomatik olmadığını altını çizerek “egemenlik bilinci”, “iç politika kısıtları” ve kamuoyunun yaklaşımını içeren “bütünleşmeye yatkın olmayan ortam” nedenleriyle yayılmacı dinamiklerin sekteye uğrayabileceğini yukarıda belirtilen üç vaka üzerinden göstermiştir.²³

Bazı akılcı tercih kurumsalcıları da (*rational choice institutionalism*), özellikle asil-vekil (*principle-agent*) kavramsallaştırmasını AB dış politikasına uyarlamaya çalışmıştır. Asil-vekil kavramsallaştırması asillerin vekillere hangi nedenlerle ve ne şekilde yetki verdiğine ve devredilen edilen yetkilerin asil-vekil arasındaki güç dengesine ve yetki devrinin yapıldığı politika alanları üzerindeki etkisine odaklanır. AB dış politikasına uyarlandığında asilleri üye devletler, vekili ise üye devletleri uluslararası alanda temsil eden AB müzakerecisi oluşturur.²⁴ Fakat bu çalışmalar, AB’nin ortak dış ve güvenlik politikası ya da ortak güvenlik ve savunma politikasından ziyade ağırlıklı olarak AB ticaret politikasına, AB’nin uluslararası örgütlerdeki işleyişine ya da son dönemlerde AB’nin uluslararası çevre ve iklim politikaları görüşmelerindeki pozisyonuna odaklanmıştır.²⁵ Bunun en önemli nedeni, AB üye ülkelerinin uluslararası ticaret görüşmelerinde ve uluslararası örgütlerde Avrupa Komisyonu’nu AB’yi temsil eden vekil olarak tayin etmiş olmalarıdır. Bu yaklaşım kapsamında asillerin (üye devletler) vekillere (Avrupa Komisyonu) yetki vermelerinin

²³ Arne Niemann, *Explaining Decisions in the European Union* (Cambridge: Cambridge University Press, 2006).

²⁴ Tom Delreux, “Bureaucratic Politics, New Institutionalism and Principal-Agent Models,” içinde *The Sage Handbook of European Foreign Policy*, der. Knud Erik Jorgensen et al. (Londra: Sage, 2015), 159.

²⁵ Bu yaklaşımların başlıca örnekleri için bkz. Andreas Dür ve Manfred Elsig, “Principals, Agents, and the European Union’s Foreign Economic Policies,” *Journal of European Public Policy* 18, no 3 (2008): 323-38; Bart Kerremans, “What Went Wrong in Cancun? A Principal-Agent View on the EU’s Rationale towards the Doha Development Round,” *European Foreign Affairs Review* 9, no 3 (2004): 363-93; Tom Delreux, *The EU as International Environmental Negotiator* (Surrey: Ashgate, 2011). Yakın dönem bir örnek için, bkz. Tom Delreux ve Thomas Laloux, “Concluding Early Agreements in the EU: A Double Principal-Agent Analysis of Trilogue Negotiations,” *Journal of Common Market Studies* 56, no 2 (2018): 300-17.

ardındaki sebeplere ve vekillerin üzerinde oluşturdukları kontrol mekanizmalarına odaklanılır. Örneğin Kerremans'a göre, uluslararası ticaret müzakerelerinde üye devletlerin Avrupa Komisyonu'na müzakere yetkisi vermesinin arkasında yatan neden üye devletlerin AB'nin uluslararası alanda tek bir pazar gücü olarak temsil edilmesi ve diğer devletlere karşı pazarlık gücünün artırılması isteğidir.²⁶ Buna karşılık, Avrupa Komisyonu'na yetki devredilmesi Komisyon'un kendi inisiyatifinde hareket ederek üye devletlerin tercihleri dışında pozisyon alması riskini de barındırdığından, üye devletler Komisyon üzerinde bazı kontrol mekanizmaları oluşturmuştur. AB dış politika yazımında yetki ve kontrol mekanizmalarının sonucunda üye devletlerin mi yoksa Komisyon'un mu daha çok gücü elinde bulundurduğu konusunda bir görüş birliği mevcut değildir. Üye devletler ve Komisyon arasındaki güç dengelerini inceleyen gözlemciler, üye devletlerin kendi aralarındaki politika farklarını, politika tercihlerinde üye devletler ve Komisyon arasındaki farkları ve diğer uluslararası örgüt ve platformların rolü ve yapısı gibi AB'ye dışsal faktörleri bu dengede etkili olduğunu düşündükleri için incelemeye almıştır.²⁷

Daha nadir olmakla birlikte, asil-vekil modelini AB'nin ortak dış ve güvenlik politikası ya da ortak güvenlik ve savunma politikası alanlarına uyarlayan bazı çalışmalar da mevcuttur. Örneğin Beach yaptığı bir çalışmada, 2000'li yıllarda AB Dış ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi ve AB Konseyi Genel Sekreterliği görevini yürüten Javier Solana'nın, bulunduğu pozisyonu, üye devletleri ortak dış ve güvenlik politikasının bütçesini önemli ölçüde artırmak ve içeriğini güçlendirmeye ikna etmek amacıyla ne şekilde kullandığını ortaya koymuştur.²⁸

²⁶ Bart Kerremans, "Pro-active Policy Entrepreneur or Risk Minimizer? A Principal-Agent Interpretation of the EU's Role in the WTO," içinde *The European Union's Roles in International Politics*, der. Ole Elgström ve Michael Smith (Oxford: Routledge, 2006), 172-88; Delreux, "Bureaucratic Politics, New Institutionalism and Principal-Agent Models," 160.

²⁷ Bu faktörlerin AB dış politikası alanındaki asil-vekil modeline dayanan analizlerdeki yeri üzerine kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Delreux, "Bureaucratic Politics, New Institutionalism and Principal-Agent Models," 160-62.

²⁸ Derek Beach, "The Facilitator of Efficient Negotiations in the Council: The Impact of the Council Secretariat," içinde *Unveiling the Council of the European Union: Games Governments Play in Brussels*, der. Daniel Naurin ve Helen Wallace (Houndmills: Palgrave Macmillan, 2008), 219-37.

III. Sosyal İnşacı ve Söylemsel Yaklaşımlar: AB Dış Politikası'nda Kimlik, Norm, Söylem ve Değerlerin Rolü

Soğuk Savaş'ın bitimini takiben Avrupa güvenlik mimarisinde yaşanan değişimler ve AB'nin dış politika da dahil olmak üzere bütünleşme yönünde attığı adımlar sosyal inşacı (*social constructivist*) ve söylemsel (*discursive*) yaklaşımları hem AB çalışmalarının genelinde hem de AB dış politikası alanının özelinde ön plana çıkartmıştır.²⁹ Sosyal inşacı ve söylemsel yaklaşımların realist ve liberal kuramlardan en önemli farkı sosyal dünyanın oluşumunda normlara, değerlere, kimliklere ve söylemlere atfettikleri önemli roldür. Bu kuramsal çerçeveden bakıldığında devletler, aynı insanlar gibi, sosyal ortamlarından ve o ortama ait anlam sistemlerinden bağımsız olarak hareket etmezler.³⁰ Bu bağlamda bu yaklaşımlar, realizm ve liberalizmde esas olan devletlerin stratejik tercihler güden rasyonel ve çıkar odaklı aktörler olduğu varsayımını kabul etmezler. Ancak bu yaklaşımların kendi aralarında da önemli kuramsal farklar bulunmakta, bu fark da en çok sosyal gerçeklik ve söylem arasındaki ilişkiye olan bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşımlardan ince sosyal inşacı (*thin social constructivism*) kuramlar olarak nitelendirilenlerine göre sosyal gerçeklik söylemden bağımsız olarak da var olabilir; bu nedenle kimliklerin, normların, değerlerin, fikirlerin ve söylemlerin devletlerin çıkarlarını ve tercihlerini ne şekilde etki ettiğini incelemek mümkündür. Postyapısalcılık (*poststructuralism*) olarak da bilinen kalın sosyal inşacı (*thick social constructivism*) yaklaşımlar uyarınca ise sosyal gerçeklik ancak söylem aracılığıyla inşa edilebilir; sosyal gerçekliğin söylemden bağımsız olarak var olabilmesi mümkün değildir. Bu nedenle kimlik ve değerler gibi faktörler devlet politikalarına bağımsız etkide bulunan değişkenler olarak ele alınmaz. Dış politikanın kendisi söylemsel bir pratik olarak devletler arası ilişkisel kimlikler inşa ederek bazı politikaları mümkün kılar.³¹

AB dış politikası alanında ince sosyal inşacı kuramsal çerçeveden hareket eden çalışmalar genellikle rasyonalist akıl yürütmeye açıklanması sorunlu

²⁹ AB dış politikası alanındaki sosyal inşacı ve söylemsel çalışmaların kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Senem Aydın-Düzgüt, "Social-Constructivist and Discursive Approaches to European Foreign Policy," içinde *The Sage Handbook of European Foreign Policy*, der. Knud Erik Jorgensen et al. (Londra: Sage, 2015), 137-51.

³⁰ Thomas Risse, "Social Constructivism and European Integration," içinde *European Integration Theory*, der. Antje Wiener ve Thomas Diez (Oxford: Oxford University Press, 2009), 145.

³¹ Sosyal inşacı ve söylemsel yaklaşımlar arasındaki "ince" ve "kalın" ayrımı için bkz. Steve Smith, "Social Constructivisms and European Studies: A Reflectivist Critique," *Journal of European Public Policy* 6, no 4 (1999): 682-91.

olan politikalara odaklanmışlardır. Bu çerçevede AB genişleme politikası ile Ortak Dış ve Savunma Politikası ile güvenlik ve savunma politikalarındaki gelişmeler özellikle mercek altına alınmıştır.³² AB'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişleme politikasına bu perspektiften yaklaşan analistler AB genişlemesinin nedenleri üzerinde durmuştur. Genişlemenin, siyasi ve ekonomik yüküne, hatta Fransa gibi bazı temel üye ülkelerin baştaki çekincelerine rağmen gerçekleşmiş olması çoğunlukla normlar, bazen de kimlik temelli olarak açıklanmıştır. Örneğin Fierke ve Wiener, AB'nin Orta ve Doğu Avrupa genişlemesinin AB'nin Soğuk Savaş yıllarında kendisi için kurgulamış olduğu demokratik kimlik ve normatif ideallere bağlılıktan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bu bağlamda genişleme politikasının itici gücü, sadece Batının Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB tarafından dışlanması sonucunda yaşayabilecekleri istikrarsızlıktan duyduğu korkudan kaynaklanmamakta, aynı zamanda bu dışlamanın Birliğin Soğuk Savaş yıllarında bu ülkelere vaat etmiş olduğu demokrasi çerçevesinde oluşturduğu normatif kimliğine zarar verecek olmasından duyduğu korkudan beslenmektedir.³³ Sjursen ise, benzer bir kuramsal çerçeveden hareketle, AB genişleme politikasında bazı aday ülkelere niçin öncelik tanındığı sorusuna odaklanmıştır. Burada Fierke ve Wiener'den farklı olarak, genişleme politikasının sadece liberal-demokratik normlara değil aynı zamanda "topluluk bazlı kimlik" anlayışından beslenen bir "akrabalık temelli görev"e yaslandığını iddia etmiştir. Sjursen'e göre Türkiye'nin genişleme politikasında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin gerisinde kalmasının temel nedeni de özsel bir Avrupa kimliğinin bir parçası olarak görülmemesi ve dolayısıyla da "akrabalık temelli görev"in öznesi olamamasıdır.³⁴

Sedelmeier da benzer bir kuramsal çerçeveden hareket etmiş, fakat bu çalışmaların aksine genişleme politikasını bağımlı değil, bağımsız bir değişken olarak ele almıştır. Bu bağlamda Orta ve Doğu Avrupa genişlemesinin AB'nin kimliğine olan etkisini incelemiş ve genişleme politikasının temel parçası olan demokratik koşulluluk prensibi sayesinde AB'nin uluslararası alanda demokrasi ve insan hakları normlarının savunucusu kimliğini kazandığını savunmuştur.³⁵

³² Bu alandaki başlıca örnekler için bkz. Karen M. Fierke ve Antje Wiener, "Constructing Institutional Interests: EU and NATO Enlargement," *Journal of European Public Policy* 6, no 5 (1999): 721-42; Ulrich Sedelmeier, *Constructing the Path to Eastern Enlargement: The Uneven Policy Impact of EU Identity* (Manchester: Manchester University Press, 2005); Helene Sjursen, "Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy," *Journal of Common Market Studies* 40, no 3 (2002): 491-513.

³³ Fierke ve Wiener, "Constructing Institutional Interests", 737.

³⁴ Sjursen, "Why Expand?", 508.

³⁵ Sedelmeier, *Constructing the Path to Eastern Enlargement*.

İnce sosyal inşacı kuramdan beslenen diğer bazı AB dış politikaları çalışmaları da AB'nin uluslararası kimliğine odaklanmıştır. Bu alandaki en iyi bilinen çalışmalardan biri Ian Manners'ın 2002 yılında yayınlamış olduğu ve AB'nin uluslararası alanda normatif bir güç olduğunu iddia ettiği makalesidir.³⁶ Manners, AB'nin ölüm cezasının kaldırılmasındaki uluslararası rolünden hareketle, AB'nin kendine özgü “tarihsel geçmişi”, “hibrit toplumu” ve “hukuki anayasası”nın belirli AB normlarını doğurduğunu ve bu normların sadece AB dış politikaları aracılığıyla değil, bir varoluş biçimi olarak dünyada normatif bir etkide bulunarak yayıldığını ifade etmiştir.³⁷

Manners'ın bu iddiası AB dış politikası yazımında yoğun tartışmalara neden olmuştur. Bazı gözlemciler AB'nin uluslararası alandaki tek normatif güç olup olmadığına,³⁸ normatif gücün etkisini göstermesini sağlayan mekanizmalara,³⁹ bu gücün farklı bölgelerde ve politika alanları aracılığıyla ne şekilde uygulandığına⁴⁰ ve AB dışı ülkelerde hangi koşullar altında etkili olup olmadığına odaklanmıştır.⁴¹ Diğerleri ise bu kavrama daha eleştirel yaklaşmıştır. AB dış politikasına realist açıdan bakan bazı gözlemciler normlar ve çıkarlar arasında bir çatışma olduğunda AB dış politikasının her zaman çıkar odaklı yönelimlerinin bulunduğunu iddia etmiş,⁴² hatta Manners da bu eleştiriler üzerine AB dış politikasının Avrupa Komşuluk Politikası (*European Neighbourhood Policy*) gibi bazı alanlarının hem çıkar hem de norm odaklı olduğunu savunmuştur.⁴³ Sosyal inşacı kuramın içinden gelen eleştiriler ise normatif güç Avrupa (*normative power Europe*) söylemini sadece zayıf ampirik temeller açısından değil, bu söylemin AB'yi üçüncü

³⁶ Ian Manners, “Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?” *Journal of Common Market Studies* 40, no 2 (2002): 235-58.

³⁷ Manners, “Normative Power Europe,” 241.

³⁸ Thomas Diez, “Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering ‘Normative Power Europe’,” *Millenium: Journal of International Studies* 33, no 3 (2005): 613-36.

³⁹ Tuomas Forsberg, “Normative Power Europe, Once Again: A Conceptual Analysis of an Ideal Type,” *Journal of Common Market Studies* 49, no 6 (2011): 1183-1204.

⁴⁰ Richard Whitman, derleyen, *Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives* (Basingstoke: Palgrave, 2011).

⁴¹ Senem Aydın-Düzgüt, “Legitimising Europe in Contested Settings: Europe as a Normative Power in Turkey,” *Journal of Common Market Studies* 56, no 3 (2018): 612-27.

⁴² Adrian Hyde-Price, “Normative Power Europe: A Realist Critique,” *Journal of European Public Policy* 13, no 2 (2006): 217-34; Richard Youngs, “Normative Dynamics and Strategic Interests in the EU's External Identity,” *Journal of Common Market Studies* 42, no 2 (2004): 415-35.

⁴³ Ian Manners, “As You Like It: European Union Normative Power in the European Neighbourhood Policy” içinde *The Neighbourhood Policy in Perspective – Context, Implementation and Impact*. der. Richard Whitman ve Stefan Wolff (Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010), 29-50.

ülkelerle ilişkilerinde öz eleştiriden uzak kusursuz bir “medenileştirici güç” olarak temsil etmesi yönünden de eleştirmiştir.⁴⁴

İnce sosyal inşacı olarak nitelendirilebilen yaklaşımların bir bölümü de AB dış politikası ile ulusal dış politikalar arasındaki ilişkiye odaklanmıştır. Bu alandaki en bilinen çalışmalardan biri Ben Tonra’nın ODGP’deki gelişmelerin Danimarka, Hollanda ve İrlanda’nın dış politikalarına yaptığı etkileri ele aldığı kitabıdır.⁴⁵ Tonra’ya göre AB’nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası, söz konusu AB üye ülkelerinden gelen dış politika yapıcılarının birbirleriyle çalışma ve birbirlerine danışmasını körükleyerek, hem ulusal dış politikaları sınırlayıcı etkide bulunuyor hem de bu kişilerin yer aldığı politikaların daha etkili olabileceği daha geniş bir siyasi alan yaratarak onları güçlendiriyordu.⁴⁶ Birbirleriyle yakın çalışan ulusal karar alıcılar “sosyalleşme” dinamikleri sayesinde kimlik ve çıkarlarını şekillendiren ortak anlayışlara sahip oluyor ve böylece incelenen üç üye ülkenin ulusal dış politikasında AB’nin temel bir rol oynamasını sağlayarak ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasına (*Europeanization*) neden oluyordu.

Bu çalışmayı takiben, ulusal dış politikaların Avrupalılaşmasının arkasındaki “sosyalleşme” dinamikleri ince sosyal inşacı kuramdan beslenen daha birçok analistin ilgi alanında olmuştur.⁴⁷ Wong ve Hill, bu tip çalışmaların en kapsamlılarından olan kitaplarında on AB üye ülkesini inceleyerek, en büyük üye devletlerin dış politika elitlerinde dahi bir miktar sosyalleşme gördüklerini ve ülkelerin dış politikalarında farklı derecelerde Avrupalılaşma tespit ettiklerini iddia etmişlerdir.⁴⁸ Bu çalışmalardan bazıları Konsey Çalışma Grupları (*Council Working Groups*) ve Konsey Genel Sekreterliği (*Council Secretariat General*),⁴⁹ Daimi Temsilciler Komitesi

⁴⁴ Federica Bicchì, “‘Our Size Fits All’: Normative Power Europe and the Mediterranean,” *Journal of European Public Policy* 13, no 2 (2006): 286-303.

⁴⁵ Ben Tonra, *The Europeanization of National Foreign Policy: Dutch, Danish and Irish Foreign Policy in the European Union* (Aldershot: Ashgate, 2001).

⁴⁶ Tonra, *The Europeanization of National Foreign Policy*, 285-86.

⁴⁷ Bazı başlıca örnekler için bkz. Reuben Wong, *The Europeanization of French Foreign Policy: France and the EU* (New York: Palgrave Macmillan, 2006); Liesbeth Aggestam, “Role Identity and the Europeanisation of Foreign Policy”, içinde *Rethinking European Union Foreign Policy*. der. Ben Tonra ve Thomas Christiansen (Manchester: Manchester University Press, 2004), 81-99.

⁴⁸ Reuben Wong ve Christopher Hill, derleyenler, *National and European Foreign Policy: Towards Europeanization* (Londra: Routledge, 2011).

⁴⁹ Ana Juncos ve Karolina Pomorska, “Invisible and Unaccountable? National Representatives and Council Officials in EU Foreign Policy,” *Journal of European Public Policy* 18, no 8 (2011): 1096-114.

(COREPER)⁵⁰ ve Siyasi ve Güvenlik Komitesi (*Political and Security Committee*)⁵¹ gibi AB dış politikası yapımında ve uygulanmasında kilit rol oynayan belirli AB kurumlarında profesyonel olarak çalışan gruplar arasındaki sosyalleşme dinamiklerine odaklanmıştır.

Postyapısalcı çalışmalar olarak da adlandırılabilen kalın sosyal inşacı yaklaşımlar ise ağırlıklı olarak AB dış politikasının kimlik boyutu üzerinde yoğunlaşmışlardır. Fakat bu yaklaşımlar, ince sosyal inşacı kuramsal çalışmalardan farklı olarak kimliği bir değişken olarak ele almadıkları için AB politikaları aracılığıyla ne çeşit bir Avrupa kimliği inşa edildiği sorusu üzerinde durmuşlardır. Bunu yaparken, özellikle bazı sosyal inşacı analistlerin AB'nin sınırların geçişken olduğu "postmodern" bir Birliğe doğru evrildiği tezine karşı çıkarak, AB'nin özellikle üçüncü ülkelerle olan ilişkilerinde "modern" ulus devletlerin ötekileştirici pratiklerini benimsediğini iddia etmişlerdir.⁵² Avrupa sınırları ve kimliğinin modern ulus devlet modelinde olduğu gibi katı ben/öteki (*self/other*) ayırımından beslenerek oluşturulduğu, AB'nin Akdeniz ülkeleri ve Türkiye olan ilişkileri ile İslam'a yönelik politikaları merkeze alınarak iddia edilmiştir.⁵³ Bu bağlamda AB genişleme politikası bu tip yaklaşımların ana çalışma alanlarından birini oluşturmuştur. Fakat genişleme politikasının karşılaştırmalı incelenmesi, AB dış politikasının tamamen modern ötekileştirici kimlikler inşa ettiği bulgusunu da sorunsallaştırmıştır. Örneğin Rumelili, AB'nin Fas, Türkiye ve Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin üyelik taleplerine karşı geliştirdiği politikaları temel aldığı çalışmasında, AB'nin bu ülkelerle olan ben/öteki ilişkisinin modern bir ötekileştirmeden ibaret olmadığını, AB'nin üçüncü ülkeleri ötekileştirme derecesinin inşa edilen kimlik ve farklılığın içeriği, öteki'nin tepkileri ve "ben" in "öteki" ile arasına koyduğu "sosyal mesafe" tarafından belirlendiğini iddia etmiştir.⁵⁴

⁵⁰ Jeffrey Lewis, "The Janus Face of Brussels: Socialisation and Everyday Decision Making in the European Union," *International Organization* 59, no 4 (2005): 937-71.

⁵¹ Christoph Meyer, *The Quest for a European Strategic Culture: Changing Norms on Security and Defence in the European Union* (Londra: Palgrave Macmillan, 2006).

⁵² Bu alandaki ilk ve en etkili çalışmalardan biri için bkz. Iver Neumann, "European Identity, EU Expansion, and the Integration/Exclusion Nexus," *Alternatives* 23, no 3 (1998): 397-416.

⁵³ Michelle Pace, "The Ugly Duckling of Europe: The Mediterranean in the Foreign Policy of the European Union," *Journal of European Area Studies* 10, no 2 (2002): 189-210; Thomas Diez, "Europe's Others and the Return of Geopolitics," *Cambridge Review of International Affairs* 17, no 2 (2004): 319-35; Senem Aydın-Düzgit, *Türklük, Müslümanlık, Doğululuk: AB'nin Türkiye Söylemleri* (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2015).

⁵⁴ Bahar Rumelili, "Constructing Identity and Relating It to Difference: Understanding the EU's Mode of Differentiation," *Review of International Studies* 30, no 1 (2004): 27-47.

Bazı postyapısalcı analizler AB'nin uluslararası alanda ne çeşit bir aktör olduğu sorusu üzerine de yoğunlaşmış, bunu yaparken de çoğunlukla Manners'ın normatif güç Avrupa tezini sorunsallaştırmışlardır. Örneğin Merlingen, AB'nin Makedonya ve Bosna'da yürüttüğü Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası operasyonlarının arkasındaki normatif güç söyleminin negatif etkilerine dikkat çekmiştir. Bu bağlamda normatif güç söyleminin çatışmalı bölgelerdeki "uluslararası ve yerel arasındaki hakimiyet şekillerini" güçlendirebileceğini ifade etmiştir.⁵⁵ Bazı son dönem postyapısal çalışmalarda ise sadece normatif güç söylemine değil, AB'nin dış politika aktörlüğüne ilişkin hâkim akademik anlatıların tümüne eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşarak, AB dış politika literatüründeki kavramsallaştırmaların "ideal Avrupa söylemi"ni inşa etmekte olduğu savunulmaktadır.⁵⁶ AB'nin kalkınma ve dış yardımlar aracılığıyla neoliberal normları geliştirmekte olan ülkelere dayatması konusu da bazı postyapısal çalışmalarda ele alınmıştır.⁵⁷

Sonuç

Bu çalışmada, AB'nin dış ilişkilerini açıklamaya çalışan yazındaki kuramsal tartışmaların genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu alandaki akademik literatür oldukça geniş olmakla birlikte, ana katkılar en genel hatlarıyla realizm, liberalizm ile sosyal inşacı ve söylemsel yaklaşımlar olmak üzere üç temel kavramsal çerçevede gruplanarak anlatılmıştır. Böylece hem benzer kavramsal çerçevelerden hareket eden çalışmalar arasındaki farklar, hem de farklı kavramsal çerçevelerin AB dış politikalarının farklı yönlerine ilişkin açıklayıcı güçleri ortaya konmuştur.

Fakat belirtilmesi gerekir ki, AB dış politikası alanında özellikle Uluslararası İlişkiler kuramlarından beslenen bu üç ana gruplandırmanın dışında kalan çok farklı kuramsal çalışma da mevcuttur. Örneğin bürokratik siyaset (*bureaucratic politics*) yaklaşımları, AB dış politikasının zaman içinde artan ölçüde bürokratik bir yapıya kavuşmasının sonucu olarak gelişmiş ve AB dış politikasını oluşturan bürokratik yapıları incelemiştir. Bu çalışmalar 2000'li

⁵⁵ Michael Merlingen, "Everything is Dangerous: A Critique of 'Normative Power Europe'," *Security Dialogue* 38, no 4 (2007), s. 449.

⁵⁶ Bkz. Münevver Cebeci, "European Foreign Policy Research Reconsidered: Constructing an 'Ideal Power Europe' through Theory?" *Millenium: Journal of International Studies* 40, no 3 (2012): 563-83; Münevver Cebeci, "İdeal Güç Avrupa: Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri Üzerinden Bir Çözümleme," *Marmara Journal of European Studies* 23, no 2 (2015): 41-57.

⁵⁷ Beste İşleyen, "The European Union and Neoliberal Governmentality: Twinning in Tunisia and Egypt," *European Journal of International Relations* 21, no 3 (2015): 672-90.

yıllarda ağırlıklı olarak Konsey'deki bürokratik birimlere odaklanırken, özellikle Lizbon Antlaşması'nın kabulünü takiben AB dış politikası bürokrasisinin yeni merkezi olan Avrupa Dış Eylem Servisi'nin (*European External Action Service*) işleyişine odaklanmıştır.⁵⁸ Son dönem kuramsal çalışmalarda eleştirel yaklaşımların da (artan ölçüde yer bulduğu görülmektedir).⁵⁹ Postyapısal yaklaşımlar da birçok açıdan eleştirel olarak değerlendirilebilir. Fakat eleştirel yaklaşımlar olarak değerlendirilen çalışmalar, postyapısal kuramlardan farklı olarak eleştirdikleri durumu tespit etmenin ötesine geçerek "olması gereken"e, hatta bu yolda yapılması gerekenlere de işaret ederler. Göç politikalarının AB düzeyinde güvenlikleştirilmesi,⁶⁰ Avrupa Güvenlik Stratejisi gibi AB dış politika araçlarının ataerkil yapısı,⁶¹ terörle mücadele politikaları kapsamında yaratılan risk söyleminin özellikle göç ve sınır güvenliği gibi alanlarda birçok liberal olmayan politikayı meşrulaştırması⁶² gibi konulara ilişkin birçok çalışmada eleştirel yaklaşımların izini görmek mümkündür.

Gerek AB üye ülkelerinde yaşanan gelişmeler gerek dünya siyasetinde yaşanan çalkantılar AB dış politikasına da yeni etkilerde bulunmakta, söz konusu etkilerin kuramsal izdüşümleri de gün geçtikçe farklılaşmaktadır. Burada dikkat çeken iki önemli gelişmenin altını çizmek gerekir: Bunlardan ilki, kuramsal yaklaşımların gittikçe daha disiplinler arası bir yapıya bürünüyor olmasıdır. Diğeri ise AB'nin üçüncü ülkelere etki etmekte olan iç politikaları değişime uğrayıp arttıkça, AB dış politikasının ampirik çalışma alanlarının da bir o kadar farklılaşmakta ve genişlemekte olduğudur.

⁵⁸ Bu alandaki çalışmaların kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Delreux, "Bureaucratic Politics, New Institutionalism and Principal-Agent Models", 152-56.

⁵⁹ Bu çalışmaların kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. Asne Kalland Aarstad, "Critical Approaches to European Foreign Policy" içinde *The Sage Handbook of European Foreign Policy*, der. Knud Erik Jorgensen et al. (Londra: Sage, 2015), 121-36.

⁶⁰ Jef Huysmans, "The European Union and the Securitization of Migration," *Journal of Common Market Studies* 38, no 5 (2000): 751-77.

⁶¹ Maria Stern, "Gender and Race in the European Security Strategy: Europe as a 'Force for Good'," *Journal of International Relations and Development* 14, no 1 (2011): 28-59.

⁶² Jef Huysmans, *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU* (Londra: Routledge, 2006).

Kaynakça

- Aarstad, Asne K. "Critical Approaches to European Foreign Policy." İçinde *The Sage Handbook of European Foreign Policy*, derleyenler Knud Erik Jorgensen, Asne Kalland Aarstad, Edith Drieskens, Katie Laatikainen ve Ben Tonra, 121-36. Londra: Sage, 2015.
- Aggestam, Liesbeth. "Role Identity and the Europeanisation of Foreign Policy." İçinde *Rethinking European Union Foreign Policy*. derleyenler Ben Tonra ve Thomas Christiansen, 81-99. Manchester: Manchester University Press, 2004.
- Aydın-Düzgit, Senem. *Türklük, Müslümanlık, Doğululuk: AB'nin Türkiye Söylemleri*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Aydın-Düzgit, Senem. "Social-Constructivist and Discursive Approaches to European Foreign Policy." İçinde *The Sage Handbook of European Foreign Policy*, derleyenler Knud Erik Jorgensen, Asne Kalland Aarstad, Edith Drieskens, Katie Laatikainen ve Ben Tonra, 137-51. Londra: Sage, 2015.
- Aydın-Düzgit, Senem. "Legitimising Europe in Contested Settings: Europe as a Normative Power in Turkey," *Journal of Common Market Studies* 56, no 3 (2018): 612-27.
- Beach, Derek. "The Facilitator of Efficient Negotiations in the Council: The Impact of the Council Secretariat." İçinde *Unveiling the Council of the European Union: Games Governments Play in Brussels*, derleyenler Daniel Naurin ve Helen Wallace, 219-37. Houndmills: Palgrave Macmillan, 2008.
- Beach, Derek. "Liberal International Relations Theory and EU Foreign Policy." İçinde *The Sage Handbook of European Foreign Policy*, derleyenler Knud Erik Jorgensen, Asne Kalland Aarstad, Edith Drieskens, Katie Laatikainen ve Ben Tonra, 86-98. Londra: Sage, 2015.
- Bergmann, Julian ve Arne Niemann. "Theories of European Integration." İçinde *The Sage Handbook of European Foreign Policy*, derleyenler Knud Erik Jorgensen, Asne Kalland Aarstad, Edith Drieskens, Katie Laatikainen ve Ben Tonra, 166-82. Londra: Sage, 2015.
- Bicchi, Federica. "'Our Size Fits All': Normative Power Europe and the Mediterranean," *Journal of European Public Policy* 13, no 2 (2006): 286-303.
- Cebeci, Münevver. "European Foreign Policy Research Reconsidered: Constructing an 'Ideal Power Europe' through Theory?" *Millenium: Journal of International Studies* 40, no 3 (2012): 563-83.
- Cebeci, Münevver. "İdeal Gü Avrupa: Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri Üzerinden Bir Çözümleme," *Marmara Journal of European Studies* 23, no 2 (2015): 41-57.
- Delreux, Tom. *The EU as International Environmental Negotiator*. Surrey: Ashgate, 2011.

- Delreux, Tom. "Bureaucratic Politics, New Institutionalism and Principal-Agent Models." İçinde *The Sage Handbook of European Foreign Policy*, derleyenler Knud Erik Jorgensen, Asne Kalland Aarstad, Edith Drieskens, Katie Laatikainen ve Ben Tonra, 152-65. Londra: Sage, 2015.
- Delreux, Tom ve Thomas Laloux. "Concluding Early Agreements in the EU: A Double Principal-Agent Analysis of Trilogue Negotiations," *Journal of Common Market Studies*, 56, no 2 (2018): 300-17.
- Diez, Thomas. "Europe's Others and the Return of Geopolitics," *Cambridge Review of International Affairs* 17, no 2 (2004): 319-35.
- Diez, Thomas. "Constructing the Self and Changing Others: Reconsidering 'Normative Power Europe'," *Millennium: Journal of International Studies* 33, no 3 (2005): 613-36.
- Dür, Andreas ve Manfred Elsig. "Principals, Agents, and the European Union's Foreign Economic Policies," *Journal of European Public Policy* 18, no 3 (2008): 323-38.
- Fierke, Karen M. ve Antje Wiener. "Constructing Institutional Interests: EU and NATO Enlargement," *Journal of European Public Policy* 6, no 5 (1999): 721-42.
- Forsberg, Tuomas. "Normative Power Europe, Once Again: A Conceptual Analysis of an Ideal Type," *Journal of Common Market Studies* 49, no 6 (2011): 1183-204.
- Gordon, Philip H. "Europe's Uncommon Foreign Policy," *International Security* 22, no 3 (1997/1998): 74-100.
- Grieco, Joseph. "State Interests and Institutional Role Trajectories: A Neo-realist Interpretation of the Maastricht Treaty and European Economic and Monetary Union," *Security Studies* 5, no 3 (1996): 261-305.
- Haas, B. Ernst. *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*. Stanford: Stanford University Press, 1958.
- Hill, Christopher. "The Capability-Expectations Gap, or Conceptualizing Europe's International Role," *Journal of Common Market Studies* 31, no 3 (1993): 305-28.
- Hoffman, Stanley. "Towards a Common Foreign and Security Policy?" *Journal of Common Market Studies* 38, no 2 (2000): 189-98.
- Huysmans, Jef. "The European Union and the Securitization of Migration," *Journal of Common Market Studies* 38, no 5 (2000): 751-77.
- Huysmans, Jef. *The Politics of Insecurity: Fear, Migration and Asylum in the EU*. Londra: Routledge, 2006.
- Hyde-Price, Adrian. "Normative Power Europe: A Realist Critique," *Journal of European Public Policy* 13, no 2 (2006): 217-34.

- Hyde-Price, Adrian. "Realism: A Dissident Voice in the Study of CSDP." İçinde *The Routledge Handbook of European Security*, derleyenler Sven Biscop ve Richard G. Whitman, 18-27. Londra: Routledge, 2013.
- İşleyen, Beste. "The European Union and Neoliberal Governmentality: Twinning in Tunisia and Egypt," *European Journal of International Relations* 21, no 3 (2015): 672-90.
- Juncos, Ana ve Karolina Pomorska. "Invisible and Unaccountable? National Representatives and Council Officials in EU Foreign Policy," *Journal of European Public Policy* 18, no 8 (2011): 1096-114.
- Kerremans, Bart. "What Went Wrong in Cancun? A Principal-Agent View on the EU's Rationale towards the Doha Development Round," *European Foreign Affairs Review* 9, no 3 (2004): 363-93.
- Kerremans, Bart. "Pro-active Policy Entrepreneur or Risk Minimizer? A Principal-Agent Interpretation of the EU's Role in the WTO." İçinde *The European Union's Roles in International Politics*, derleyenler Ole Elgström ve Michael Smith, 172-88. Oxford: Routledge, 2006.
- Koenig-Archibugi, Mathias. "Explaining Government Preferences for Institutional Change in EU Foreign and Security Policy," *International Organization* 58, no 1 (2004): 137-74.
- Lewis, Jeffrey. "The Janus Face of Brussels: Socialisation and Everyday Decision Making in the European Union," *International Organization* 59, no 4 (2005): 937-71.
- Lindberg, N. Leon. *The Political Dynamics of European Economic Integration*. Stanford: Stanford University Press, 1963.
- Manners, Ian. "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?" *Journal of Common Market Studies* 40, no 2 (2002): 235-58.
- Manners, Ian. "As You Like It: European Union Normative Power in the European Neighbourhood Policy." İçinde *The Neighbourhood Policy in Perspective – Context, Implementation and Impact*, derleyenler Richard Whitman ve Stefan Wolff, 29-50. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2010.
- Merlingen, Michael. "Everything is Dangerous: A Critique of 'Normative Power Europe'," *Security Dialogue* 38, no 4 (2007): 435-53.
- Meyer, Christoph. *The Quest for a European Strategic Culture: Changing Norms on Security and Defence in the European Union*. Londra: Palgrave Macmillan, 2006.
- Moravcsik, Andrew. *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Ithaca: Cornell University Press, 1998.
- Moravcsik, Andrew ve Kalypso Nicolaidis. "Explaining the Treaty of Amsterdam: Interests, Influence, Institutions," *Journal of Common Market Studies* 37, no 1 (1999): 59-85.

- Neumann, Iver. "European Identity, EU Expansion, and the Integration/Exclusion Nexus," *Alternatives* 23, no 3 (1998): 397-416.
- Niemann, Arne. *Explaining Decisions in the European Union*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Pace, Michelle. "The Ugly Duckling of Europe: The Mediterranean in the Foreign Policy of the European Union," *Journal of European Area Studies* 10, no 2 (2002): 189-209.
- Paul, T. V. "Introduction: The Enduring Axioms of Balance of Power Theory and Their Contemporary Relevance." İçinde *Balance of Power: Theory and Practice in the 21st Century*, derleyenler T.V.Paul, James J. Wirtz, ve Michael Fortmann, 1-29. Stanford: Stanford University Press, 2004.
- Posen, Barry. "European Union Security and Defense Policy: Response to Unipolarity?" *Security Studies* 15, no 2 (2006): 149-86.
- Reichwein, Alexander. "Realism and European Foreign Policy: Promises and Shortcomings." İçinde *The Sage Handbook of European Foreign Policy*, derleyenler Knud Erik Jorgensen, Asne Kalland Aarstad, Edith Drieskens, Katie Laatikainen ve Ben Tonra, 99-121. Londra: Sage, 2015.
- Risse, Thomas. "Social Constructivism and European Integration." İçinde *European Integration Theory*, derleyenler Antje Wiener ve Thomas Diez, 144-60. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- Rumelili, Bahar. "Constructing Identity and Relating It to Difference: Understanding the EU's Mode of Differentiation," *Review of International Studies* 30, no 1 (2004): 27-47.
- Schimmelfennig, Frank. "The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action and the Eastern Enlargement of the European Union," *International Organization* 55, no 1 (2001): 47-80.
- Schmitter, C. Phillip. "Three Neo-Functional Hypotheses about International Integration," *International Organization* 23, no 1 (1969): 161-66.
- Sedelmeier, Ulrich. *Constructing the Path to Eastern Enlargement: The Uneven Policy Impact of EU Identity*. Manchester: Manchester University Press, 2005.
- Sjursen, Helene. "Why Expand? The Question of Legitimacy and Justification in the EU's Enlargement Policy," *Journal of Common Market Studies* 40, no 3 (2002): 491-513.
- Smith, Steve. "Social Constructivisms and European Studies: A Reflectivist Critique," *Journal of European Public Policy* 6, no 4 (1999): 682-91.
- Stern, Maria. "Gender and Race in the European Security Strategy: Europe as a 'Force for Good'," *Journal of International Relations and Development* 14, no 1 (2011): 28-59.
- Toje, Asla ve Barbara Kunz, derleyenler. *Neoclassical Realism in European Politics: Bringing Power Back In*. Manchester: Manchester University Press, 2012.

- Tonra, Ben. *The Europeanization of National Foreign Policy: Dutch, Danish and Irish Foreign Policy in the European Union*. Aldershot: Ashgate, 2001.
- Vachudova, A. Milada. *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration after Communism*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Waltz, Kenneth. *Theory of International Politics*. Reading: McGraw Hill, 1979.
- Whitman, Richard, derleyen. *Normative Power Europe: Empirical and Theoretical Perspectives*. Basingstoke: Palgrave, 2011.
- Wivel, Anders. *Small States in Europe*. Londra: Ashgate, 2010.
- Wong, Reuben. *The Europeanization of French Foreign Policy: France and the EU*. New York: Palgrave Macmillan, 2006.
- Wong, Reuben ve Christopher Hill, derleyenler. *National and European Foreign Policy: Towards Europeanization*. Londra: Routledge, 2011.
- Youngs, Richard. "Normative Dynamics and Strategic Interests in the EU's External Identity," *Journal of Common Market Studies* 42, no 2 (2004): 415-35.